

SUN'IY INTELLEKT VA UNING YURIDIK SOHADAGI O'RN

Narinbaeva G. K

Toshkent davlat agrar universitet, dotsent

Isambaev M. A

Toshkent davlat agrar universitet, talaba

Annotatsiya. *Mazkur maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi hamda uning yuridik sohadagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, sud tizimi, huquqiy maslahat berish, hujjatlarni tahlil qilish va jinoyatchilikning oldini olishda sun'iy intellektning imkoniyatlari yoritiladi. Maqolada sun'iy intellektdan foydalanishning afzalliklari bilan bir qatorda, uning huquqiy va axloqiy muammolari ham ko'rib chiqilgan.*

Kalit so'zlar. *Sun'iy intellekt, yuridik texnologiyalar, huquqiy tizim, raqamli huquq, sud tizimi, elektron adliya, avtomatlashtirish, axborot texnologiyalari.*

Kirish

Bugungi kunda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida sun'iy intellekt (SI) inson faoliyatining deyarli barcha sohalariga kirib bormoqda. Ayniqsa, yuridik sohada sun'iy intellektdan foydalanish samaradorlikni oshirish, vaqtni tejash va inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'lmoqda.

Sun'iy intellekt — bu inson tafakkuriga xos bo'lgan tahlil qilish, qaror qabul qilish, o'rganish va muammolarni hal etish kabi vazifalarni bajarishga qodir texnologiyalar majmuasidir. Yuridik tizimda esa SI turli huquqiy hujjatlarni tahlil qilish, sud amaliyotini o'rganish va yuridik maslahatlar berishda keng qo'llanilmoqda.

Bugungi kunda ilm-fan va shu bilan birgalikda raqamli texnologiyalar rivojlanib borayotganining natijasida ko'plab yangiliklar hayotimizga kirib kelmoqda. Ular turli xil sohalar faoliyatiga o'zining ta'sirini o'tkazmoqda. Hozirgi kunda ko'pchilik axborot texnologiyalari va sun'iy intellektdan faoliyatlarida samarali foydalanishni asta-sekin yo'lga qo'yib bormoqda. Bu kabi jarayonlar yuridik sohada ham amalga oshirilmoqda. Ushbu maqola orqali sun'iy intellekt haqida ma'lumot, uning afzalliklari, kamchiliklari va muammolari tahlil qilinadi. Shuningdek, sun'iy intellektning yuridik sohadagi o'rni ham ko'rib chiqiladi. Raqamli muhit sharoitida sun'iy intellektni alohida ajratib ko'rsatish kerak bo'ladi. Sun'iy intellektni tabiiy intellektning sun'iy shakldagi ko'rinishi tarzda talqin qilish mumkin. Sun'iy intellekt atamasi 1956-yilda paydo bo'lgan. AQSHning Dartmut universitetida shu masalaga bag'ishlangan anjumanda amerikalik informatika sohasidagi olim Jon Makkarti bu atamani birinchi marta ishlatib tarixda qolgan. Sun'iy intellekt bu an'anaviy tarzda insonning vakolati deb hisoblangan ijodiy funksiyalarning intellektual tizimlar tomonidan bajarilishi hamda kommunikatsion va texnologik munosabatlarning murakkab majmui bo'lib, u mantiqiy fikrlash, o'z harakatlarini boshqarish va tashqi sharoitlar o'zgargan taqdirda o'z qarorlarini tuzatish qobiliyatiga ega [1].

Material va metodlar.

Tadqiqotning normativ asosini qonun, farmon, strategiya, statistik ma'lumot va ushbu sohadagi ilmiy tadqiqotlar tashkil qiladi. Metodologik asosi esa tahlil qilish, taqqoslash, induksiya, mantiqiy deduksiya, umumlashtirish va tavsiflash usullaridan iboratdir.

Tadqiqot natijalari.

Sun'iy intellektni belgilaydigan tushuncha vaqt o'tishi bilan o'zgardi, ammo uning negizida har doim odamlar kabi fikrlay oladigan mashinalar yaratish g'oyasi bo'lgan. Sun'iy intellekt odamlar kabi fikrlash va ularning harakatlarini taqlid qilish uchun dasturlashtirilgan mashinalarda inson aqlini simulyatsiya qilishni anglatadi. Sun'iy intellekt o'zining bir qancha afzalliklariga ega. Birinchidan, samaradorlik va aniqlik. Bunda sun'iy intellekt kengaytirilishi mumkin va uning samaradorligi juda kichik vazifalarni ham, o'ta murakkab vazifalarni ham charchamasdan qayta-qayta bajarish uchun ishlatilishi mumkin bo'ladi. Ikkinchidan, inson xatosini kamaytirish. Uchinchidan, 24/7 mavjudligi. U uzoq vaqt ishlash uchun dasturlashtirilgan bo'lishi va zerikmasdan, chalg'itmasdan hamda hatto charchamasdan doimiy ravishda ishni bajarishi mumkin. To'rtinchidan, kamroq xavf. Xavfli missiyalarda uning imkoniyatlaridan foydalanish inson farovonligi va xavfsizligi uchun xavfni kamaytiradi. Misol uchun, u o'rmon yong'inlari tahdidlarini bashorat qilishga va dronlar yordamida unga qarshi kurashishga yordam beradi. Beshinchidan, tezkor qarorlar. Sun'iy intellektni boshqa texnologiyalar bilan birgalikda qo'llash orqali biz mashinalarga qaror qabul qilish va harakatlarni insonga qaraganda tezroq bajarish imkonini bera olamiz. Katta ma'lumotlar to'plamlarini birlashtirib, modellashtirish va bashorat qilishda kuchliroqdir [3,1]. Sun'iy intellektning afzalliklari bilan birga uning kamchiliklari ham mavjud. Bularga: yuqori narx (sun'iy intellektni yaratish katta xarajatlarni talab qiladi, chunki ular juda murakkab mashinalardir), ishsizlik, ijodkorlikning yetishmasligi, tuyg'ularsiz va tajribaga ko'ra yaxshilanish yo'q [3,2]. Umuman olganda, sun'iy intellektning ijobiy tomonlarini to'g'ri yo'naltirgan holda salbiylarining ustida yaxshiroq ishlash kerak bo'ladi. Ishlab chiqarish jarayonlarida samaradorlikni oshirish va xaraj

Sun'iy intellektdan foydalanish bir qator huquqiy va axloqiy muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Jumladan:

- Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish muammosi. SI tizimlari katta hajmdagi ma'lumotlar bilan ishlaydi. Bu esa fuqarolarning shaxsiy hayoti daxlsizligi masalasini dolzarb qiladi.

- Agar sun'iy intellekt noto'g'ri qaror qabul qilsa yoki zarar yetkazsa, buning uchun kim javobgar bo'lishi masalasi hali ham bahsli hisoblanadi

Shu sababli, sun'iy intellektni huquqiy tartibga solish, uning faoliyatini nazorat qilish va maxsus qonunchilik bazasini yaratish zarur hisoblanadi.

O'zbekistonda ham raqamli texnologiyalarni rivojlantirish va sun'iy intellektni joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida

davlat boshqaruvi va huquqiy tizimni raqamlashtirish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Elektron hukumat tizimlari, onlayn davlat xizmatlari va elektron sud tizimlari sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish uchun muhim asos bo'lib xizmat qilmoqda. Kelajakda yuridik xizmatlarning aksariyati avtomatlashtirilishi kutilmoqda.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt yuridik sohani rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. U huquqiy xizmatlar sifatini oshirish, sud tizimi faoliyatini takomillashtirish va fuqarolar uchun qulaylik yaratishda katta imkoniyatlarga ega. Shu bilan birga, SI bilan bog'liq huquqiy va axloqiy muammolarni hal etish ham muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

Kelajakda sun'iy intellekt yuridik tizimning ajralmas qismiga aylanishi mumkin. Shu sababli, ushbu texnologiyalardan oqilona va qonuniy asosda foydalanish jamiyat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi Farmoni.

2.Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. — Pearson Education, 2021.

3.Richard Susskind. Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future. — Oxford University Press, 2017.

4.Ashley K. D. Artificial Intelligence and Legal Analytics. — Cambridge University Press, 2017.

5.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent, 2023.

6.Karimov B. "Sun'iy intellekt va raqamli huquq masalalari" // Huquq va taraqqiyot jurnali, 2022.